

Кримінальне переслідування: покарання за воєнні злочини

Міжнародне гуманітарне право встановлює детальні норми, спрямовані на захист жертв збройних конфліктів та обмеження засобів і методів ведення війни. Воно також встановлює механізми забезпечення дотримання цих норм. Зокрема, міжнародне гуманітарне право передбачає притягнення до відповідальності осіб за порушення, які вони вчиняють або наказують вчинити. МГП вимагає, щоб особи, винні у вчиненні серйозних порушень, були притягнуті до кримінальної відповідальності та отримали покарання. З цією метою держави зобов'язані запобігати всім порушенням міжнародного гуманітарного права та карати за порушення, які вважаються найсерйознішими, називаються «грубими порушеннями» та вважаються воєнними злочинами.

Воєнні злочини та Женевські конвенції

Багато норм, що стосуються міжнародних збройних конфліктів, викладені в чотирьох Женевських конвенціях 1949 року та в Додатковому протоколі I 1977 року. Держави зобов'язані запобігати всім порушенням цих договорів. Однак існують конкретні зобов'язання, що стосуються певних серйозних порушень, які належать до грубих порушень.

Грубі порушення є одними з найсерйозніших порушень міжнародного гуманітарного права. Це конкретні дії, перелічені в Женевських конвенціях і Додатковому протоколі I, у тому числі умисне вбивство, катування або нелюдське поводження, а також умисне заподіяння тяжких страждань або серйозних тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю. Повний перелік грубих порушень викладено у доданій таблиці. Грубі порушення вважаються воєнними злочинами.

Грубі порушення підлягають покаранню

У Женевських конвенціях та Додатковому протоколі I чітко вказано, що грубі порушення підлягають покаранню. Однак самі по собі ці документи не встановлюють конкретних заходів покарання та не передбачають створення трибуналу для судового переслідування правопорушників. Натомість вони чітко вимагають від держав прийняття кримінального законодавства з метою покарання винних у грубих порушеннях. Держави також зобов'язані розшукувати осіб,

обвинувачених у грубих порушеннях, і або самостійно притягати їх до відповідальності у судовому порядку, або видавати їх іншим державам для судового переслідування.

За загальним правилом кримінальне законодавство держави застосовується лише до дій, вчинених на її території або її громадянами. Однак міжнародне гуманітарне право має ширшу сферу застосування. Воно вимагає від держав розшукувати та карати всіх осіб, які вчинили грубі порушення, незалежно від їх громадянства або місця вчинення злочину. Цей принцип, який називається **універсальною юрисдикцією**, є ключовим елементом у забезпеченні ефективного покарання за грубі порушення¹.

Згідно з міжнародним гуманітарним правом держави зобов'язані вживати щодо грубих порушень такі конкретні заходи:

- **По-перше**, держава повинна прийняти національне законодавство, яке забороняє грубі порушення та передбачає покарання за їх вчинення, або шляхом прийняття окремого закону, або шляхом внесення змін до чинного законодавства². Таке законодавство має поширюватися на всіх осіб, які вчиняють грубі

порушення або наказують їх вчинити, незалежно від їхнього громадянства, та включати випадки, коли порушення є результатом бездіяльності при тому, що існував обов'язок вчинити певні дії. Таке законодавство має охоплювати дії, вчинені як на території держави, так і за її межами.

- **По-друге**, держава повинна розшукувати та притягувати до відповідальності осіб, підозрюваних у вчиненні грубих порушень. Вона зобов'язана притягати до відповідальності таких осіб самостійно або видавати їх іншій державі для здійснення судочинства³.
- **По-третьє**, держава повинна вимагати від своїх військових командирів запобігати та припиняти грубі порушення, а також вживати заходів щодо їхніх підлеглих, які їх вчиняють⁴.
- **По-четверте**, держави мають допомагати одна одній в рамках кримінальних проваджень щодо грубих порушень⁵.

Держави повинні виконувати ці зобов'язання як у мирний час, так і під час збройних конфліктів. Щоб бути ефективними, вищезазначені заходи повинні вживатися ще до виникнення можливості вчинення грубих порушень.

¹ Докладніше див. інформаційний бюлетень Консультативної служби під назвою «Універсальна юрисдикція щодо воєнних злочинів».

² Докладніше див. інформаційний бюлетень Консультативної служби під назвою «Методи включення санкцій до кримінального законодавства».

³ Докладніше див. інформаційні бюлетені Консультативної служби під назвою «Співробітництво в питаннях екстрадиції та судової допомоги у кримінальних справах» та «Універсальна юрисдикція щодо воєнних злочинів».

⁴ Докладніше див. інформаційний бюлетень Консультативної служби під назвою «Відповідальність командирів та бездіяльність».

⁵ Докладніше див. інформаційний бюлетень Консультативної служби під назвою «Співробітництво в питаннях екстрадиції та судової допомоги у кримінальних справах».

Усі порушення міжнародного гуманітарного права мають бути припинені

Держави зобов'язані забезпечувати дотримання всіх положень гуманітарного права, включаючи ті, що застосовуються до збройних конфліктів неміжнародного характеру, а також ті, що регулюють використання зброї. Наприклад, Протокол про міни до Конвенції про конкретні види звичайної зброї 1980 року вимагає від держав встановити кримінальні санкції для осіб, які заподіюють смерть або поранення цивільним особам, порушуючи Протокол. Держави повинні забезпечувати дотримання норм, що випливають зі звичаєвого міжнародного права, а також тих, що викладені в міжнародних договорах. Держави зобов'язані вживати всіх необхідних заходів для запобігання та припинення будь-яких порушень. Такі заходи можуть включати розробку військових інструкцій, адміністративних розпоряджень та інших заходів регулювання. Однак кримінальне законодавство є найбільш прийнятним та ефективним засобом

боротьби з усіма серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права. Деякі держави вже ухвалили кримінальне законодавство, яке передбачає покарання за порушення положень спільної статті 3 Женевських конвенцій та Додаткового протоколу II, які застосовуються до збройних конфліктів неміжнародного характеру.

Міжнародні та національні трибунали

Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй створила два міжнародні трибунали для судового розгляду конкретних злочинів, скоєних на території колишньої Югославії та у зв'язку з подіями в Руанді, включаючи порушення міжнародного гуманітарного права. Крім того, у 1998 році був створений постійний Міжнародний кримінальний суд (МКС), уповноважений розглядати серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, які є воєнними злочинами (ст. 8 Римського статуту).

Також були створені «змішані» судові органи, такі як Спеціальний суд щодо Сьєрра-Леоне або Надзвичайні палати в судах Камбоджі.

Такі судові органи мають як міжнародний, так і національний елементи.

Ці заходи доповнюють механізми припинення порушень, передбачені міжнародним правом, і є важливим кроком уперед у справі запобігання серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права та покарання за них. Однак, як зазначено в преамбулі Статуту МКС, зобов'язанням кожної держави є здійснення своєї кримінальної юрисдикції щодо осіб, відповідальних за вчинення міжнародних злочинів, включно з воєнними злочинами. Тому держави мають приймати відповідне національне кримінальне законодавство, вживати заходів для сприяння міждержавній співпраці в питаннях судочинства, а також співпрацювати з міжнародними судовими органами. Повне дотримання міжнародного гуманітарного права можна забезпечити лише за допомогою життєво ефективних заходів на національному рівні.

Грубі порушення, визначені в Женевських конвенціях 1949 року та в Додатковому протоколі I 1977 року		
Грубі порушення, визначені в чотирьох Женевських конвенціях 1949 року (стст. 50, 51, 130, 147, відповідно)	Грубі порушення, визначені в Третій та Четвертій Женевських конвенціях 1949 року (стст. 130 і 147, відповідно)	Грубі порушення, визначені в Четвертій Женевській конвенції 1949 року (ст. 147)
<ul style="list-style-type: none"> - умисне вбивство; - катування або нелюдське поводження; - біологічні експерименти; - умисне заподіяння тяжких страждань; - заподіяння серйозних травм тілу або серйозної шкоди здоров'ю; - широкомасштабне знищення та привласнення майна, не виправдане військовою необхідністю та здійснене протиправно та безпідставно. <p><i>(Це положення не включене до ст. 130 Третьої Женевської конвенції).</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - примушування військовополоненого або цивільних осіб, що знаходяться під захистом, служити у збройних силах ворожої держави; - умисне позбавлення військовополоненого або особи, що знаходиться під захистом, права на справедливий і належний суд, передбачений Конвенціями.	<ul style="list-style-type: none"> - незаконна депортація або переміщення; - незаконне ув'язнення особи, що знаходиться під захистом; - захоплення заручників.

Грубі порушення, зазначені в Додатковому протоколі I 1977 року (ст. 11 та ст. 85)

- Створення будь-якою навмисною чи невиправданою дією чи бездіяльністю серйозної загрози фізичному чи психічному здоров'ю та недоторканності осіб, які перебувають під владою супротивної сторони, або які інтерновані, затримані чи іншим чином позбавлені свободи внаслідок збройного конфлікту, зокрема, спричинення фізичних каліцтв, проведення медичних або наукових експериментів, видалення тканин або органів для трансплантації, що не показано за станом здоров'я відповідної особи або не відповідає загальноприйнятим медичним стандартам, які застосовуються за аналогічних медичних обставин до осіб, які є громадянами сторони, яка проводить процедуру, і жодним чином не позбавлені волі; - Якщо нижченаведені дії вчинені умисно і спричинили смерть або серйозні травми та шкоду здоров'ю: - перетворення цивільного населення або окремих цивільних осіб на об'єкт нападу; - здійснення нападу невибіркового характеру, що зачіпає цивільне населення або цивільні об'єкти, коли відомо, що такий напад спричинить надмірні втрати життя, поранення серед цивільного населення або пошкодження цивільних об'єктів; - здійснення нападу на установи або споруди, що містять небезпечні сили, коли відомо, що такий напад спричинить надмірні втрати життя, поранення серед цивільного населення або пошкодження цивільних об'єктів; - перетворення місцевостей, що не обороняються, та демілітаризованих зон на об'єкт нападу;	- здійснення нападу на особу, коли відомо, що вона є hors de combat (припинила брати участь у бойових діях); - віроломне використання відмінної емблеми Червоного Хреста і Червоного Півмісяця або інших захисних знаків; - Якщо нижченаведені дії вчинені умисно та з порушенням Конвенцій та Протоколу: - переміщення окупуючою державою частини власного цивільного населення на територію, яку вона окупує, або депортація чи переміщення всього чи частини населення окупованої території в межах цієї територія або за її межі; - невиправдана затримка репатріації військовополонених або цивільних осіб; - застосування практики апартеїду та інші нелюдські або такі, що принижують гідність, дії, які ґрунтуються на расовій дискримінації; - напад на чітко визнані історичні пам'ятки, твори мистецтва чи місця відправлення культу, які є культурною або духовною спадщиною народів і яким надається спеціальний захист, внаслідок чого вони зазнають великих руйнувань, якщо такі об'єкти не розташовані в безпосередній близькості до військових цілей чи не використовуються супротивною стороною для підтримки її військових зусиль; - позбавлення особи, яка перебуває під захистом Конвенцій чи Протоколу I, права на справедливий і належний суд.